

تحقیق هفته

شماره: 422

(از 18 قوس الی 24 قوس 1402 ه.ش)

تغییرات جیوپلیتیک اخیر در قفقاز جنوبی و تأثیر آن بر منطقه

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- اهمیت جیوپولیتیکی قفقاز جنوبی 3
- تغییرات جیوپولیتیک اخیر در منطقه 4
- تأثیر تغییرات جیوپولیتیکی در قفقاز جنوبی بر منطقه 6
- تأثیر آن بر افغانستان 9
- نتیجه 9
- پیشنهادات 10
- منابع 10

تغییرات جیوپولیتیک اخیر در قفقاز جنوبی و تأثیر آن بر منطقه

مقدمه

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال 1991، یک تغییر جیوپولیتیک بزرگ در منطقه قفقاز جنوبی رخ داد، زیرا سه جمهوری مستقل اتحاد جماهیر شوروی (آذربایجان، ارمنستان و گرجستان) در این منطقه استقلال خود را به دست آوردند به نظام بین المللی جدید پیوستند و به دولت های جدیدی تبدیل شدند. این کشورها در ابتدای استقلال با مشکلات زیادی از جمله اختلافات قومیتی، بی ثباتی سیاسی، اختلافات مرزی، مشکلات اقتصادی و ... مواجه بودند. از جمله این مشکلات، اولین درگیری قره باغ بین آذربایجان و ارمنستان در مورد مالکیت منطقه قره باغ، جیوپولیتیک این منطقه را تغییر داد، زیرا آذربایجان علاوه بر از دست دادن کنترل بر منطقه قره باغ؛ همچنین 20 درصد دیگر از زمین خود را از دست داد. هنگامی که آخرین جنگ قره باغ در سپتامبر سال جاری رخ داد، ارمنستان شکست خورده و آذربایجان به غیر از قره باغ توانست سایر مناطقی که توسط ارمنستان اشغال شده بود را بدست آورد و سومین تغییر جغرافیایی را در این منطقه ایجاد کند. این تغییرات نه تنها کشورهای قفقاز جنوبی، بلکه کشورهای همسایه این منطقه را نیز تحت تأثیر قرار داده است. در این تحلیل سعی بر آن است تا تأثیرات تغییرات جیوپولیتیک اخیر در این منطقه بر کشورهای منطقه مانند ایران، ترکیه، روسیه، کشورهای آسیای میانه و چین روشن شود.

اهمیت جیوپولیتیک قفقاز جنوبی

قفقاز جنوبی که در نقشه زیر نشان داده شده است بین دریای سیاه و دریای خزر قرار دارد این منطقه پلی بین اروپا و آسیا است. علاوه بر این، این منطقه از یک سو با روسیه، اروپای غربی و خاورمیانه و آسیای مرکزی مرز مشترک دارد و از سوی دیگر وجود منابع انرژی و معدنی در منطقه اهمیت این منطقه را چند برابر کرده است. در این منطقه تنها آذربایجان دارای نفت و گاز¹ فراوان است که بر اساس داده های سال 2022، این کشور 46.7 میلیارد متر مکعب گاز دارد و بر اساس داده های ژورنال نفت و گاز تخمین نفت خام این کشور 7 میلیارد بشکه است.² اگرچه این منطقه در نقشه جهان بسیار کوچک به نظر می رسد، اما برای کشورهای منطقه و جهان نه تنها اهمیت اقتصادی، بلکه سیاسی و امنیتی نیز دارد. در حال حاضر، از یک سو که روسیه درگیر جنگ با اوکراین است، کشورهای غربی و اروپایی در تلاشی برای یافتن جایگزینی برای روسیه در تامین گاز هستند بنابراین اهمیت این حوزه افزایش یافته است. از سوی دیگر آخرین جنگ قره باغ در منطقه نیز به پایان رسیده و با این امر این منطقه فرصت لازم را برای اجرای پروژه های بزرگ و انتقال انرژی ایجاد کرده است. علاوه بر این، از نظر ترانزیتی، این منطقه نقطه مرکزی اتصال چین، آسیای مرکزی و اروپا محسوب می شود.³ اما معضله قره باغ بین ارمنستان و آذربایجان در این منطقه باعث شد که

کشورهای این منطقه از موقعیت جغرافیایی خود استفاده نکنند. اما با پایان یافتن جنگ بین دو طرف در 20 سپتامبر سال جاری، آذربایجان کنترل کامل منطقه را به دست آورد و اهمیت جیوپولیتیکی منطقه را به شدت افزایش داد.⁴ اینکه چگونه وضعیت جیوپولیتیکی در این منطقه وقوع گرفت، این را در بخش جداگانه در زیر تحلیل خواهیم کرد.

نقشه 1: منطقه قفقاز جنوبی که در اطراف آن روسیه، دریای سیاه، ترکیه، ایران و دریای خزر واقع شده است.

تغییرات جیوپولیتیک اخیر در منطقه

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی جنگ بین آذربایجان و ارمنستان در قفقاز جنوبی آغاز شد. در این جنگ، ارمنستان توانست کنترل علاوه بر منطقه قره باغ هفت منطقه دیگر آذربایجان را که در نقشه زیر نشان داده شده است به دست گیرد. این مناطق شامل مناطق کلوجار، لاجین، قبادلی، زنگیلان، جبرائیل، فضولی و اقدم آذربایجان بود. آرامنه ساکن در این منطقه جمهوری آرتساخ (مرکز قره باغ در اصطلاح آرامنه) را اعلام کردند، این جمهوری توسط آنها اداره می شد و توسط ارمنستان حمایت می شد.

دوم: نقشه: در این نقشه رنگ زرد قلمرو ارمنستان، رنگ خاکستری تیره و رنگ قرمز مناطق هفت گانه و منطقه قره باغ که در تصرف ارمنستان بوده و بقیه رنگ خاکستری قلمرو کشور ارمنستان است. آذربایجان قسمتی از آن نخجوان نام دارد و با آذربایجان مرز مستقیم ندارد.

همانطور که در نقشه مشاهده می شود؛ آذربایجان بیشتر خاک خود را از دست داد و این کشور نه تنها از نظر جیوپولیتیک آسیب دید، بلکه تمام مسیرهایی که در زمان اتحاد جماهیر شوروی بین مرکز آذربایجان و نخجوان وجود داشت نیز از بین رفت. آذربایجان برای مدت کوتاهی فرصت دسترسی به جمهوری کورواکا و ترکیه را از طریق ارمنستان از دست داد و از نظر سیاسی، آذربایجان در درگیری طولانی شد. زیرا در جریان این درگیری، روسیه و ایران از ارمنستان حمایت کردند. این دو کشور برای طولانی شدن این جنگ اهداف ویژه ای از طولانی شدن این جنگ داشتند و روسیه در تلاش بود تا ضرورت حضور نظامی خود در منطقه را دائمی کند. از سوی دیگر ایران تلاش می کرد آذربایجان را مشغول کند تا با مشکلاتی که این کشور با آذربایجان دارد فرصت مناسبی به دست نیآورد. اما بر خلاف درخواست این دو کشور و ارمنستان، پس از گذشت نزدیک به سی سال، جنگ دوم قره باغ در سال 2022 رخ داد که به مدت 44 روز به طول انجامید. جیوپولیتیک منطقه تغییر کرد و آذربایجان توانست هفت قلمرو اشغالی خود و بخش سوم قره باغ را پس بگیرد. این کشور طی یک سری عملیات ویژه در سپتامبر ماه سال جاری ساکنان اردوگاه ارامنه قره باغ را مجبور به زمین گذاشتن سلاح کرد.⁵ ساموئل شهرامانیان رئیس جمهور این منطقه فرمانی را امضا کرد که بر اساس آن تا پایان سال جاری میلادی تمام نهادهای دولتی نابود و به آذربایجان تحویل داده می شود.⁶

تقریباً سی سال بعد، آذربایجان توانست قلمرو خود را که توسط جامعه جهانی به عنوان برخی از آذربایجان شناخته شده بود، پس بگیرد. به همین دلیل است که تغییر جیوپولیتیک دوباره در این منطقه اتفاق افتاد. اینکه این تغییر در این منطقه نه تنها بر اطراف ذیدخل بلکه بر سایر کشورهای منطقه نیز تأثیر دارد. بنابراین این موضوع را به صورت زیر تحلیل خواهیم کرد:

نقشه سوم: تغییر منطقه بعد از جنگ آخر آذربایجان به رنگ سبز که دارای قلمرو کوچکی به نام جمهوری نخجوان کورواکا است و بر اساس موقعیت ارمنستان از آذربایجان مرکزی جدا شده است.

تأثیر تغییرات جیوپولیتیکی در قفقاز جنوبی بر منطقه

انواع وضعیت هایی که در سطح کشورها رخ می دهد نه تنها بر طرف های درگیر، بلکه بر سایر کشورهای منطقه و جهان نیز تأثیر زیادی دارد. به ویژه، تغییرات جیوپولیتیکی در یک منطقه تأثیرات متفاوتی بر سایر کشورهای دور و نزدیک دارد. اینکه در این منطقه آذربایجان توانست آخرین تغییر را به نفع خود ایجاد کند. از اینرو در میان کشورهای منطقه اثرات مثبتی بر برخی کشورها و آثار منفی بر برخی کشورها ایجاد کرده است. در زیر سعی می کنیم این اثرات را تحلیل کنیم.

تأثیر آن بر ایران: ایران دارای مرز مشترک، مذهب، تاریخ و فرهنگ با منطقه قفقاز جنوبی است، بنابراین بر این اساس هرگونه تغییر در این منطقه بر این کشور تأثیر می گذارد. تغییرات اخیر در قفقاز جنوبی تأثیر منفی بر ایران خواهد داشت. ما می توانیم این اثرات را به صورت زیر نشان دهیم:

1. پس از جنگ دوم قره باغ بین ارمنستان و آذربایجان توافقنامه آتش بس در سال 2020 امضا شد. در ماده 9 این موافقتنامه آمده است "تمامی مسیرهای اقتصادی و ترانزیتی در منطقه بازگشایی خواهد شد. جمهوری ارمنستان باید امنیت خطوط حمل و نقل بین مناطق غربی جمهوری آذربایجان و جمهوری خودمختار نخجوان را تضمین کند تا شهروندان، وسایل نقلیه و محموله بتوانند آزادانه در هر دو منطقه رفت و آمد کنند"7 بر اساس احکام این ماده، آذربایجان با سرزمین مستقل خود که مرز ندارد، با استفاده از خاک ارمنستان ایجاد کریدورهای ترانزیتی می کند، در حالی که پیش از این آذربایجان با استفاده از خاک ایران از این منطقه ترانزیت می کرد و محصولاتی را از آذربایجان دریافت می کرد. بنابراین با ساخت این کریدور، ایران از محصول ترانزیتی محروم می شود و علاوه بر آن ابرار فشاری که در دست داشت و علیه آذربایجان در روابط دوجانبه دو کشور به خودی خود استفاده می کرد از دست داد. علاوه بر این، منطقه نخجوان (که استقلال داخلی داشت) آذربایجان، نفت و گاز از ایران می فروخت. اگر این کریدور ساخته شود؛ پس آذربایجان می تواند نه تنها مستقیم، نفت و گاز به این منطقه ارسال کند، بلکه بازار نفت و گاز ترکیه را نیز از ایران دریافت کند.
2. در چهار مناطق بزرگ شمال ایران (اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و استان زنجان که به آن آذربایجان جنوبی نیز می گویند) اکثر مردم آذری هستند. این نقطه مشترک با آذربایجان در بخش قومیتی، ساکنان این منطقه ها را به پیوستن به آذربایجان ترغیب می کند.8 از سوی دیگر آذربایجان نیز در تلاش است در این زمینه از شهرک های آذری نشین ایران حمایت کند. اینکه این نقاط در طول تاریخ بر روابط دو کشور تأثیر منفی گذاشته است. بنابراین، اکنون یک تغییرجیوپولیتیکی در منطقه بوجود آمد، این تغییر باعث تقویت نفوذ آذربایجان در منطقه شد. بنابراین باعث نگرانی ایران از تجزیه این کشور شده است. شایان ذکر است که با توجه به این نگرانی، ایران به طور غیرمستقیم از ارمنستان در تمامی جنگ های قره باغ حمایت کرد.
3. در جنگ اخیر قره باغ، ترکیه مستقیماً از آذربایجان حمایت کرد و (TB-2) Turkish Bayraktar بدون سرنشین و جنگنده های F16 را در اختیار این کشور قرار داد. 9 تا به منظور تقویت جایگاه کشورهای ترک نشین از جمله آذربایجان در منطقه و زمینه سازی برای تقویت سیاست پان ترکیسم ایجاد کنید. از آنجایی که تغییرات اخیر در این منطقه به ترکیه این امکان را می دهد که علاوه بر آذربایجان با کشورهای ترک نشین آسیای مرکزی بدون بهره برداری از خاک ایران ارتباط برقرار کند، به همین لحاظ پتانسیل جیوپولیتیکی ایران در منطقه کاهش یافته و اهمیت خود را از دست خواهد داد.

تأثیرات بر ترکیه: منطقه قفقاز جنوبی برای ترکیه از نظر انرژی، امنیت و اقتصاد بسیار مهم است، این تغییر در این حوزه باعث می شود که ترکیه بتواند به اهداف فوق الذکر دست یابد. اینکه جنگ روسیه و اوکراین در

حال حاضر ادامه دارد، این جنگ تأثیرات منفی بر عرضه انرژی در بازارهای بین المللی ایجاد کرده است. بنابراین این تغییر باعث می شود که نقش ترکیه در منطقه تقویت شود و بر این اساس علاوه بر آذربایجان، کشورهای آسیای میانه نیز فرصت مناسبی از نظر دریافت انرژی و آموزش به بازارهای بین المللی پیدا کنند. از زاویه ای دیگر، این تغییر در منطقه تأثیر مثبتی بر تجارت بین المللی ترکیه دارد، چون ترکیه یک کشور اسلامی است و در حال حاضر حزب حاکم (حزب عدالت و توسعه) یک دستور کار از اجندای اسلامی را ترویج می کند و از طرف دیگر آذربایجان نیز یک کشور اسلامی است، پس این حمایت دلیل محبوبیت ترکیه در کشورهای اسلامی خواهد شد.

تأثیرات بر روسیه: ارمنستان همراه با روسیه، یکی از اعضای سازمان امنیت و همکاری که در سال 1992 تأسیس شده بود، و هدف آن حفاظت جمعی از استقلال، تمامیت ارضی و حاکمیت کشورهای عضو و دفاع مشترک از کشور عضو در برابر تهاجم خارجی است. اینکه روسیه از ارمنستان در جلوگیری از آخرین فروپاشی جیوپولیتیکی در قفقاز جنوبی حمایت نکرد که بر اساس آن نه تنها روابط روسیه و ارمنستان تیره شد، بلکه اعتماد سایر جمهوری های اتحاد جماهیر شوروی سابق به روسیه کاهش یافت. و تلاش هایی که آنها برای خروج از مدار روسیه و روی آوردن به غرب آغاز کرده بود سرعت گرفته است. ارمنستان در سپتامبر سال جاری مانورهای نظامی با ایالات متحده آمریکا انجام داد و همچنین کمک های بشردوستانه به اوکراین ارسال کرد. 10 علاوه بر این، اخیراً به عضویت محکمه جنایی بین المللی درآمد، زیرا این دادگاه حکم بازداشت ولادیمیر پوتین رئیس جمهور روسیه را به دلیل ارتکاب جنایات جنگی در اوکراین در ماه مارچ سال جاری صادر کرد، اینکه عضویت در این دادگاه، کشورهای عضو را ملزم به اجرای احکام اساسنامه این دادگاه می کند، بنابراین اگر پوتین به ارمنستان سفر کند، بنابر اساس مقررات قانون این دادگاه، این کشور موظف است او را دستگیر و به محکمه تحویل دهد.

تأثیر بر اسرائیل: در منطقه قفقاز جنوبی، اسرائیل روابط خوبی با آذربایجان دارد، این کشور در ازای صادرات اسلح به آذربایجان از این کشور انرژی دریافت می کند. آذربایجان طی 5 سال گذشته 70 درصد تسلیحات از جمله طیاره های بدون سرنشین، مزایل های باراک-8 و مهمات دیگر را از اسرائیل وارد کرده است. 11 اسرائیل در مناقشه قره باغ از آذربایجان حمایت کرد، تا یک کشور شریک قدرتمند در همسایگی ایران یافت کند؛ برای اینکه در وقت جنگ احتمالی اسرائیل و ایران از خاک آذربایجان که در همسایگی ایران قرار دارد بهره ببرند. علاوه بر این آذربایجان برای اسرائیل در عادی سازی روابط با کشورهای اسلامی بسیار مهم است. اینکه اسرائیل در این جنگ از آذربایجان حمایت تسلیحاتی کرد، بنابراین روابط این کشور با اسرائیل تقویت شده است که نمونه بارز آن افتتاح سفارت آذربایجان در اسرائیل است، پس تغییرات اخیر در این منطقه تأثیر مثبتی بر این کشور در دستیابی به اهداف اسرائیل در منطقه دارد.

اثرات آن بر آسیای مرکزی و چین: جدیدترین جیوپولیتیک در منطقه از نظر اتصال آسیای مرکزی و چین با کشورهای اروپایی، مزایای زیادی برای این کشورها به همراه خواهد داشت. کشورهای آسیای میانه می توانند بدون مشارکت ایران و بدون تحویل محصولات ترانزیتی به این کشور از کریدور زنگزور برای تامین انرژی خود به ترکیه و از آنجا به بازارهای بین المللی استفاده کنند. همچنین چین می تواند پس از تامین امنیت مسیرهای ترانزیتی و امنیتی در این منطقه، کالاهای خود را ارزان به بازارهای بین المللی برساند. زیرا چین از طریق منطقه سینکیانگ به آسیای مرکزی و از آنجا به آذربایجان و ترکیه راه مستقیم دارد.

تأثیر آن بر افغانستان

این تغییرات در منطقه از چند جنبه بر افغانستان تأثیر مثبت می گذارد که در زیر توضیح می دهیم:

1. پس از این تغییر، افغانستان در سمت ترانزیتی می تواند از موقعیت جغرافیایی قفقاز برای ارتباط با ترکیه و کشورهای اروپایی از طریق مرز مشترک با ترکمنستان استفاده کند.
2. از منظر دینی، با این تغییر نقش دو کشور اسلامی (ترکیه و آذربایجان) در قفقاز جنوبی تقویت می شود، لذا از نظر منطقه ای این تقویت زمینه سازی برای توسعه بین المللی و نفوذ جهانی کشورهای اسلامی است. اینکه افغانستان نیز یک کشور اسلامی است که روابط خوبی با ترکیه دارد و از موقعیت بین المللی آذربایجان در قفقاز جنوبی حمایت می کند. پس این اشتراکات منجر به تأثیر مثبت بر افغانستان می شود.

نتیجه

توجه کشورهای غربی و اروپایی به موقعیت جغرافیایی قفقاز جنوبی (آذربایجان، ارمنستان و گرجستان) با درگیر شدن روسیه در جنگ اوکراین افزایش یافت. کشورهای مخالف روسیه تلاش کردند تا نفوذ خود را در همسایگی با روسیه تقویت کنند و از سوی دیگر جایگزین قابل اعتمادی برای ایران و روسیه در زمینه تامین انرژی به دست آورند. از این رو تلاش نظامی و دیپلماتیکی آذربایجان برای تصرف قره باغ و تغییر جیوپولیتیک منطقه با مشکل مواجه نشد و این کشور توانست ساختار جغرافیایی این منطقه را به نفع خود تغییر دهد. در منطقه، کشور ایران که از آذربایجان قوی هراس دارد، از نظر سیاسی و اقتصادی بسیار زیر تأثیر و کشور ترکیه را در منطقه تقویت کرد. حمایت نکردن روسیه از ارمنستان باعث افزایش بی اعتمادی روسیه نسبت به کشورهای منطقه به ویژه جمهوری های شوروی سابق شد.

پیشنهادات

1. امارت اسلامی افغانستان در زمینه به رسمیت شناختن گام های سازنده را بردارد؛ اگرچه این پیشنهاد به محتوای این تحلیل مرتبط نیست. اما فرصتی برای اجرای پیشنهادات دیگر ایجاد می کند.

2. امارت اسلامی افغانستان تلاش های جدی را برای برقراری روابط با آذربایجان آغاز کند. تا فرصتی برای بدست آوردن انرژی موجود این کشور و بهره مندی از موقعیت این کشور در زمینه ترانزیت فراهم شود. در این راستا ترکیه انتخاب خوبی است که می تواند تاثیر مثبتی در برقراری روابط آذربایجان و افغانستان داشته باشد، زیرا ترکیه از یک سو با امارت اسلامی و از سوی دیگر با آذربایجان روابط خوبی دارد و مقامات ترکیه این هدف را در جلسات مشترک و در حاشیه کنفرانس ها تعقیب کند.

همانطور که آذربایجان دیپلماسی خود را با سایر کشورها بر اساس موقعیت جغرافیایی و انرژی موجود در این کشور آغاز کرد، از این رو امارت اسلامی با توجه به موقعیت جغرافیایی افغانستان، سیاست منطقه ای خود را به گونه ای ارائه کند که توجه کشورهای منطقه و جهان را به افغانستان افزایش دهد. **پایان**

منابع

1 Turan News Agency, published date:16/1/2023, available at: In 2022, total gas production in Azerbaijan amounted to 46.7 bcm (turan.az)

2 U.S. Energy Information Administration, Country Analysis Executive Summary: Azerbaijan, page 2, pdf, published date: September 13, 2021, available at: Country Analysis Executive Summary: Azerbaijan (eia.gov)

3 Topchubashov Center, South Caucasus: Global, Geopolitical and security significance, Gipol21 & Topchubashov joint report, page No:5, published date: 27-04-2023 available at: South Caucasus: Global, Geopolitical and security significance (top-center.org).

4 Le Monde, Azerbaijan claims full control over the Nagorno-Karabakh region after separatists surrender, published date: 20/Sep/2023, available at: Azerbaijan claims full control over the Nagorno-Karabakh region after separatists surrender (lemonde.fr).

5 CNN, why have there been clashes over control of Nagorno-Karabakh? Published date: September 20, 2023, available at: Azerbaijan-Armenia: The conflict in Nagorno-Karabakh explained | CNN

6 The New York Times, Nagorno-Karabakh Government Says It Will Disband, published date: Sept. 28, 2023, available at: Nagorno-Karabakh Government Says It Will Disband - The New York Times (nytimes.com)

7 The Prime Minister of Republic of Armenia, Press Release, Statement by the Prime Minister of the Republic of Armenia, the President of the Republic of Azerbaijan and the President of the Russian Federation, published date: 10.11.2020, access date: 10.14.2023, available at: Statement by the Prime Minister of the Republic of Armenia, the President of the Republic of Azerbaijan and the President of the Russian Federation - Press releases - Updates - The Prime Minister of the Republic of Armenia

8 Topchubashov Center, South Caucasus: Global, Geopolitical and security significance, Gipol21 & Topchubashov joint report, page No:16, published date: 27-04-2023 available at: South Caucasus: Global, Geopolitical and security significance (top-center.org).

9 Mathieu Droin, Tina Dolabaia, Abigail Edwards, CSIS, A Renewed Nagorno – Karabakh Conflict: Reading Between the Front Lines, Published September 22, 2023, access date: 10/16/2023 available at: A Renewed Nagorno-Karabakh Conflict: Reading Between the Front Lines (csis.org)

10 Reuters, Armenia to exercise with US troops next week in sign of frustration with Russia, published date: September 6, 2023, access date: 10/5/2023 available at: Armenia to exercise with US troops next week in sign of frustration with Russia | Reuters

11 Mathieu Droin, Tina Dolabaia, Abigail Edwards, CSIS, A Renewed Nagorno – Karabakh Conflict: Reading Between the Front Lines, Published September 22, 2023, access date: 10/16/2023 available at: A Renewed Nagorno-Karabakh Conflict: Reading Between the Front Lines (csis.org)

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش های دقیق و بی طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنامندی پالیسی ها در افغانستان ومنطقه فعالیت می کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: csrskabul@gmail.com info@csrskabul.com

وب سایت: www.csrskabul.net - www.csrskabul.com

 : +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrskabul.com

info@csrskabul.com